

Boekbeoordelingen

Begeerte in het werk van Hadewijch / Rob Faesen. – Leuven: Peeters, 2000. – xvi, 396 p. (Antwerpse studies over Nederlandse literatuurgeschiedenis; 4) ISBN 90-429-0830-0 Prijs niet opgegeven

Met *Begeerte in het werk van Hadewijch* publiceert Rob Faesen een studie over een belangrijk thema uit een voornaam oeuvre. Dat blijkt al uit het inleidend hoofdstuk, waarin de auteur een overzicht geeft van alle kernachtige en afgewogen, maar ook terloopse en soms voorlopige uitspraken betreffende *Begeerte in het werk van Hadewijch*. Velen hebben zich gebogen over het raadselachtige werk van de in tijd en ruimte nog altijd ongrijpbare Hadewijch, en – in de woorden van Faesen (p. 23) – ‘de manier waarop men het thema van de begeerte heeft gelezen en geïnterpreteerd zegt wellicht ook veel over de veranderingen in “verwachtingshorizon” (Hans Robert Jauss) bij de Hadewijch-lezers’. Deze observatie weerhoudt Faesen er niet van de grootste problemen rond het thema van de begeerte te destilleren uit zijn voorgaande *Forschungsbericht* en aan de hand daarvan zijn *plan de campagne* op te stellen: onderzoek naar de oorsprong van de begeerte (in het werk van Hadewijch), naar de vraag waar de begeerte op gericht is, waar de begeerte zich afspeelt (wat wil zeggen: louter in het hart of niet) en de plaats van Christus in de begeerte.

Dat Faesen zich de voortgaande bewegingen binnen de receptiegeschiedenis van Hadewijch realiseert, betekent niet dat hij zelf geen ‘verwachtingshorizon’ heeft. In eerdere recensies van zijn boek (van Fraeters in *Ons geestelijk erf*, Scheepsmas in *Spiegel der letteren* en Mertens in *Literatuur* – allen in 2001) is er al op gewezen dat Faesen verrassend veel aandacht heeft voor het laatste door hem aangekondigde thema: de plaats van Christus. Dat heeft een sterk christologische duiding van Hadewijchs begeertebeschouwingen tot gevolg. De voor- en nadelen van die benadering zijn in eerdere recensies (met name van Fraeters en Mertens) besproken tegen de achtergrond van de rijke oogst die de studie naar de eerste grote schrijfstijl uit de Nederlandse literatuurgeschiedenis heeft opgeleverd.

Vanuit mijn veel minder grote vertrouwdheid met de Hadewijch-materie trof mij vooral hoe sterk in Faesens boek een spiritueel-theologische analyse de boventoon. Daarmee staat *Begeerte in het werk van Hadewijch* stevig in een lange on-

derzoekstraditie van de Middelnederlandse mystiek, hoewel Faesen wel duidelijk maakt dat hij door zijn materiaal te verzamelen en bespreken vanuit de vier genoemde probleemstellingen het inzicht in Hadewijchs (eigen) positie binnen de dertiende-eeuwse spiritualiteit wil vergroten en op die manier een nieuw perspectief op haar werk mogelijk maken. Faesen kiest voor een onrechtstreekse benadering die begint met een hoofdstuk over Hadewijchs voornaamste teksten betreffende de minnebeleving, waarvan de begeerte volgens Faesen deel uitmaakt. Dan volgen er grootschalige overzichten van de begeerte in het werk van auteurs die Hadewijch heeft gelezen – naar de mening van de Faesen! – en naar de begeerte bij dertiende-eeuwse tijdgenoten, zowel auteurs van teksten als de mystieke vrouwen aan wie levensverhalen zijn gewijd. Dan zijn onderzoeker en lezer voldoende vertrouwd met de thematiek om Hadewijchs woorden te duiden in het laatste meer dan honderd bladzijden tellende kernhoofdstuk.

Daarin kiest Faesen voor een geconcentreerde close-reading van Hadewijchs oeuvre: achtereenvolgens de Visioenen, de Brieven en de Gedichten. In die detailanalyses – te veel om in een bespreking recht te doen – schuilen Faesens grootste prestaties. Tekst voor tekst onderwerpt hij aan een nauwgezette studie op zoek naar de begeertethematiek en tegen de achtergrond van secundaire literatuur. Hierin paart Faesen grote belezendheid aan een eigen beoordelingsvermogen, met als resultaat nieuwe inzichten. Maar feitelijk legt hij hier het dossier aan dat de basis vormt van de ideeën die hij presenteert als uitgangspunt van zijn studie: namelijk begeerte als onderdeel van de minnebeleving.

Faesens analyses van Hadewijchs werk, dat van haar tijdgenoten en van haar veronderstelde bronnen leveren veel waardevol materiaal op voor wie kennis wil nemen van haar opvattingen binnen de mystiek-theologische wereld van de middeleeuwse ideeëngeschiedenis. Niet eerder is Hadewijchs begeerte zo systematisch onderzocht en binnen een breder verband geplaatst en dat is pure winst. Daar ligt de kracht en de betekenis van Faesens boek, en in dat opzicht is hij geslaagd in zijn werk. Immers, hij plaatst zich nadrukkelijk in de lijn van het Hadewijch-onderzoek, ten eerste door zijn probleemstellingen te formuleren vanuit dat onderzoek, ten tweede – en daar is ook al eerder op gewezen (Scheeps-

ma) – door vrij expliciet voort te bouwen op bestaande inzichten.

Uit literairhistorisch oogpunt had Faesens werk wel aan kracht gewonnen door een gedetailleerder verantwoording van de gemaakte keuzes, of beter gezegd: door de gevolgen van de gemaakte keuzes onder ogen te zien. Faesens vier centrale vragen komen voort uit de sterk leerstellig georiënteerde onderzoeksgeschiedenis, niet uit Hadewijchs teksten zelf. Mede daardoor is geen van de vier vragen in meer of minder strikte zin letterkundig en komt Hadewijch als auteur niet erg uit de verf. Ook in Faesens concluderende paragrafen gaat het over 'Hadewijchs beschrijvende, fenomenologische benadering van de begeerte' (p. 320). Dat is ook – en misschien nog wel meer dan bij Hadewijch – het perspectief dat Faesens hanteert, en daardoor blijft 'begeerte' in zijn studie een concept en geen literair thema, zelfs niet in de uitvoerige analyses van de vele teksten.

Dat roept de vraag op of Faesens analyse volstaat voor ons begrip van begeerte in het werk van Hadewijch. Kan men dat onderwerp werkelijk aanpakken zonder na te gaan wat de achterliggende ideeën en genrebepaalde functie zijn van Hadewijchs visioenen (constructie van autoriteit), de brieven (pastoraal en onderwijzend buiten de officiële vormen van een preek) of de liederen (gemeenschapskunst)? Krijgen we vat op de hartschotelijke gemoedstoestanden van begeerte zonder expliciet stilistische analyses van Hadewijchs uitdrukkingvormen? Een veelzeggend voorbeeld doemt op als Faesen aan het slot van zijn boek uitlegt dat voor Hadewijch begeerte en bevrediging elkaar niet als 'twee onderscheiden aspecten' in de 'minnebeleving' opvolgen: 'integendeel: *dat ghebreken van dien ghebruken* [= in mystieke zin: bevredigend genieten, GW] *dat es dat suetste ghebruken*.' Is het niet opvallend dat wat Faesen betoogt uiteindelijk ook door hemzelf het adequaatst verwoord wordt in een citaat van Hadewijch, waarvan de paradox laat zien hoe literaire middelen het laatste woord hebben in haar geschriften? Eerder in zijn boek heeft Faesen Hadewijchs *oneline* al in een ruimere context geïnterpreteerd: juist in het tekortschieten *ghebreken*, en met als gevolg bijgedacht het steeds sterker verlangen, ligt de grootste vreugde. Dat is een duidelijke parafrase, maar de literaire lading van Hadewijchs paradox is dat het in gebreke blijven, met alle (impliciete) teleurstelling van dien, gesublimeerd wordt tot bron van vreugde. Hadewijchs werk is vol van dergelijke formules waar meer wordt gezegd dan er staat – ook als het over begeerte gaat, of toch: juist als het over begeerte gaat?

Geert Warnar

Vanden XII beghinen / Jan van Ruusbroec; uitgegeven door M.M. Kors. Tekst vertaald in het Engels door H. Rolfson. Tekst vertaald in het Latijn door L. Surius (1552). – Turnhout: Brepols, 2000. (Opera omnia / Jan van Ruusbroec; 7 en 7a) (Studiën en tekstuitgaven van Ons geestelijk erf XX 7 en XX 7A)
ISBN 90-209-4072-4 Prijs € 370,-

De kritische editie van *Vanden XII beghinen* verscheen als zevende deel in de Opera omnia van de Brabantse mysticus Jan van Ruusbroec. De editiereeks staat onder redactie van Guido de Baere en het *Beghinen*-deel is verzorgd door Mikel Kors. De uitgave is in twee delen gesplitst. Het eerste deel bevat een inleiding en toelichting op de tekst zowel in het Engels als in het Nederlands, gevolgd door een bespreking van de handschriftelijke traditie in het Engels. Het tweede deel geeft de Middelnederlandse tekst met een Engelse en Latijnse vertaling.

De *Inleiding* is opgebouwd volgens het vaste patroon van de reeks. Eerst wordt de *Beghinen* in de tijd gesitueerd. De tekst, de laatste die Ruusbroec geschreven heeft, is vermoedelijk niet vóór 1365 gereed gekomen, maar was in ieder geval aan het einde van de jaren zeventig van de veertiende eeuw in gebruik. Uit die tijd dateert namelijk een brief van Geert Grote, waarin deze op de tekst reflecteert. Vervolgens bespreekt Kors de structuur van de tekst (paragraaf 2). Met de titel *Vanden XII beghinen* wordt een conglomeraat van vier tamelijk losse traktaten aangeduid; over de structuur van deze verzameling is in de loop van de tijd veel geschreven. Op basis van de tekstgeleding in de handschriften en de beschrijving van Grote besluit Kors tot een tweedeling van de tekst: in het eerste deel geeft Ruusbroec naar aanleiding van een gesprek tussen twaalf beghijnen een uiteenzetting over het ware godschouwende leven. Het tweede deel wordt in een enkel handschrift aangekondigd als *Een onderwijs* en valt op zijn beurt uiteen in drieën. Het begint met een bespreking van ketteren gedachtegoed dat onder beghijnen leefde. Daarop volgt een traktaat waarin Ruusbroec de sterrenhemel en de planeten interpreteert als een verwijzing naar het geestelijk leven. Een passie-meditatie vormt de afsluiting van het geheel.

Noch de tekst zelf, noch een andere bron geeft iets prijs over de concrete context waarin de *Beghinen* gesitueerd moet worden. Kors wijst in de derde paragraaf op de opkomst van de ketterse beghijnen- en begardenbeweging in Brabant ten minste vanaf 1370 en hij stelt voor de tekst te interpreteren als Ruusbroecs concrete reactie daarop. In de vierde paragraaf, de langste van de